

MUSTAQIL O'ZBEKISTONDA MADANIY MEROS OBYEKTLARINI YUNE RO'YXATIGA KIRISH TARIXI

Abdirayimova Oqila

Millat Umidi Universiteti Biznes menejment fakulteti

1-kurs 104- guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng o'z madaniy meros obyektlarini YUNESKO tashkilotiga ro'yxatga kiritish tarixi haqida bayon etadi. Jumladan, YUNESKO aslida BMTning ta'lim, fan, madaniyat masalalari bo'yicha islohotlarga qaratilgan tashkiloti bo'lib, ikkinchi jahon urushidan keyin, 1945-yil 16-noyabrda tuzilgan. YUNESKOning Nizomi 1946-yil 4-noyabrda kuchga kirdi. Ushbu tamoyilga asoslangan holda, bu tarixiy kun umumjahon YUNESKO tashkil topgan kun sifatida nishonlanadi. 1993-yilda O'zbekiston YUNESKOga mustaqil davlat sifatida a'zo bo'lganidan so'ng bu Tashkilot bilan hamkorlik ravishda keng islohotlar olib borilmoqda.

Kalit so'zlar; Madaniy meros obyektlari, islohotlar, yalpi savodsizlik, milliy madaniyatlar, jahon merosi, qo'mita, deklaratsiya, yubileylar, Mirzo Ulug'bek, Amir Temur, Al Buxoriy, Kamoliddin Behzod, Burxoniddin Marg'inoniy, Imom Motrudiy, Imom Termiziy, Bahovuddin Naqshband, Buxoro, Xiva, Shaxrisabz, Qarshi, Samarqand, Toshkent, instut, kafedra, maktab, turli ta'lim markazlari.

Аннотация. В данной статье описывается история включения Узбекистаном объектов культурного наследия в список ЮНЕСКО после обретения независимости. В частности, ЮНЕСКО является организацией ООН, занимающейся реформами в сфере образования, науки и культуры, и была создана после Второй мировой войны, 16 ноября 1945 года. Устав ЮНЕСКО вступил в силу 4 ноября 1946 года. Исходя из этого принципа, этот исторический день отмечается во всем мире как день основания ЮНЕСКО. После того, как Узбекистан стал членом ЮНЕСКО в качестве независимого государства в 1993 году, в сотрудничестве с этой организацией были проведены масштабные реформы.

Ключевые слова; Объекты культурного наследия, реформы, всеобщая неграмотность, национальные культуры, всемирное наследие, комитет, декларация, юбилеи, Мирзо Улугбек, Амир Темур, Аль Бухари, Камолиддин Бехзод, Бурхониддин Маргинони, Имам Мотрудий, Имам Термизий, Баховуддин Накшбанд, Бухара, Хива, Шахрисабз, Карши, Самарканд, Ташкент, институт, кафедра, школа, различные учебные заведения центры.

Abstract. This article describes the history of Uzbekistan's inclusion of its cultural heritage sites in the UNESCO list after gaining independence. In particular, UNESCO is actually a UN organization focused on reforms in education, science, and culture, and was established after World War II, on November 16, 1945. The UNESCO Statute entered into force on November 4, 1946. Based on this principle, this historical day is celebrated as the day of the foundation of UNESCO worldwide. After Uzbekistan became a member of UNESCO as an independent state in 1993, extensive reforms have been carried out in cooperation with this Organization.

Key words; Cultural heritage sites, reforms, general illiteracy, national cultures, world heritage, committee, declaration, anniversaries, Mirzo Ulugbek, Amir Temur, Al Bukhari, Kamoliddin Behzod, Burkhoniddin Marginoni, Imam Motrudiy, Imam Termiziy, Bahovuddin Naqshband, Bukhara, Khiva, Shakhrisabz, Karshi, Samarkand, Tashkent, institute, department, school, various educational centers.

Ta'lim, fan, madaniyat, kommunikatsiyalar, turizm sohalaridagi hamkorligini rivojlantirish orqali tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlashga ko'maklashish - YUNESKOnin asosiy maqsadi hisoblanadi. Mazkur xalqaro tashkilot yalpi savodsizlikka qarshi kurashish, maorif tizimini rivojlantirish, milliy madaniyatlarni o'rganish, atrof-muhit va madaniy yodgorliklarni muhofaza qilish kabi keng qamrovli masalalarni hal etishda ham katta hissa qo'shib kelmoqda.

YUNESKOga 191 ta mamlakat, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi a'zodir. Mazkur tashkilot tomonidan tuzilgan Jahon merosi ro'yxatiga er yuzidagi 830 ta tabiiy va madaniy obyektlar kiritilgan. Qo'shimcha ma'lumot uchun: YUNESKOning Parij shahridagi Bosh qarorgohi 1958-yil 3-noyabrda ochilgan. Ushbu bino Parij shahridagi Sena daryosining so'l qirg'og'ida joylashgan. Lotincha "Y" belgisiga o'xshash bino loyihasi Xalqaro me'morlar guruhi tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, unda AQSHdan Marsel` Breyer, Italiyadan P'er Luidji Nervi va Frantsiyadan Bernar Zerfyus kabi arxitektorlar ishtirok etishgan. Bino arxitekturasi ham o'ziga xos bo'lib, u 72 ta beton ustun ustiga o'rnatilgan. Uchta korpusdan tashkil topgan binoning 1068 ta derazasi barcha xonalariga etarli miqdorda yorug'lik tushishini ta'minlaydi.

Respublikamizda ko'plab ishlar oshirilgan ishlarni ko'rib, 1997-yilda Tashkilotga a'zo mamlakatlar O'zbekiston Respublikasini to'rt yilga Boshqaruv Qo'mitaga boshqaruv organiga saylagan. Shu yo'sinda, 2009-yildan to 2013-yilgacha O'zbekiston YUNESKOning Boshqaruv Qo'mitasiga a'zo sifatida qaytatdan saylangan.

Tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan voqyealardan biri, 1998-yil 6-7-noyabr kunlari O'zbekistonda YUNESKO Boshqaruv Qo'mitasining oxirgi 155-majlisi bo'lib o'tgan, unga ko'ra Toshkent deklaratsiyasi "A'zo mamlakatlarda YUNESKOning faoliyati va madaniyati" qabul qilingan. YUNESKO rahbarligida O'zbekiston xalqi uchun muhim

bo'lgan, tarixga, fanga, dunyo xalqlari madaniyatiga hissa qo'shgan olimlarning sana va yubileylar nishonlanishi ko'zda tutildi. Ulardan: astronom olim Mirzo Ulug'bekning 600-yilligi

- Amir Temurning 660-yilligi
- olim Al-Farg'oniyni 1200-yilligi
- olim va teolog Al-Buxoriyni 1225-yilligi
- olim va rassom Kamoliddin Behzodning 545-yilligi

Burxoniddin Marg'inoniy, Imom Motrudiy, Imom Termiziy, Bahovuddin Naqshband kabi qator siymolarning yirik tavallud sanalari O'zbekistonda YUNESKO shafeligida keng nishonlangan.

Bundan tashqari, YUNESKO rahbarligida va hamkorligida Buxoro va Xiva shaharlarining 2500 yillik, Shaxrisabz va Qarshining 2700 yillik, shuningdek, Samarqand shahrining 2750 yilligi va Toshkent shahrining 2200 yillik yubileylari tantanali nishonlangan. YUNESKOni bevosita ko'magida Samarqand shahrida "Markaziy-Osiyo Xalqaro tadqiqot" instituti tuzildi. O'zbekistonning turli hududlarida 10 ta kafedra va YUNESKOni 10 ta ijtimoiy-ta'lim markazlari muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda, shuningdek, YUNESKO tasavvuridagi 46 ta maktab mavjud. YUNESKO bilan hamkorlik yillarida Respublikada shunday loyihalar amalga oshirilgan:

- "Dunyo dinlarini qiyoslama tadqiq etish"
- "Loydan yasalgan madaniy meros majmualari, mahalliy mutaxassislarning malakasini oshirish, Buyuk Ipak Yo'li bo'yida joylashgan madaniy meros majmualarini ro'yxattan o'tkazish";
- "Xorazm viloyatidagi suv va yer resurslari Iqtisodiy va ekologik restrukturizatsiyasi";
- "O'zbekistondagi budda merosi ob'yektlarini saqlamoq";
- "O'zbekistonning kulolchilik san'ati";
- "Shoshmaqom"ni saqlash, rivojlantirish va kelajak avlodga yetkazish";
- "O'zbek gilamlarini tayyorlash san'ati. Buxoro va Xivada gilam to'qish va bo'yash o'quv markazlari ochish";
- "Boysun hududining madaniy merosi".

YUNESKOni "Bosh konfrensiyasi" deb nomlangan yig'ilishi – 43- sessiya – bo'lib o'tmoqda. Mana hozirgi 2025-yil 30-oktabrdan 13-noyabrgacha tarixga guvoh bo'lgan viloyatimiz bo'lmish Samarqand viloyatida sessiya bo'lib o'tadi.

30-oktabr kunida Odri Azule YUNESKOni bosh direktori sessiyaning ochilish marosimida so'zga chiqar ekan, O'zbekcha tashakur bildirdi va tashkilotning faoliyati uning rahbarligi davomida YUNESKO resurslari 82% oshgani haqida Samarqandagi sessiyaga esa oldingilardan koproq 181 davlatdan 4500dan ortiq akredatsiyadan o'tgan ishtirokchilar yig'ilganini ma'lum qildi. O'tgan 8 yil ichida hatto AQSH ning qisqa

ishtirokisiz ham YUNESKO o'z resurslarini 800 000\$ ga yani 82% ga oshirdi. Bu asosan ko'ngilli badallar uchun 3 barobar ko'payganni tufaylidir bu mablag'lar deyarli barcha a'zo davlatlarga foyda keltirdi.

O.Azulening asosiy habarlaridan biri u Suriyadagi ALEP muzeyini qayta tiklash to'g'risidagi yangi tashabbus bildirdi. Bu borada Italiya yordam ko'rsatishi va shu sababdan Italiyaga tashakur bildirdi. Yozda damashq milliy muzeyi uchun boshlangan ishlarning davomi hisoblanashi haqida aytib o'tdi.

Odrri Azuledan so'ng UNESCO bosh konfrensiyasining 43-sessiyasi prezidenti Xonter Talha O'zbekiston berar ekan. "Shavkat Mirziyoyev yo'li haqiqiy davlat arbobi yo'li ekanini u ilm ma'muriy donolik va mamlakat taqdirga chuqur mas'uliyat tuyg'usini uyg'unlashtira olganini aytdi. Janob Xonter Tahla prezidentimiz janobi oliylari Shavkat Mirziyoyev so'zga taklif qilar ekan. So'z mulkning sultoni, ya'ni Alisher Navoiyning dono, ilmi inson haqidagi go'zal misralari haqida aytib, Shavkat Mirziyoyev bunga ajoyib ifoda ekanligini ta'kidladi.

Muhtaram prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida, bir qancha takliflar haqida aytib o'tdilar, ularni qisqacha bayon qiladigan bo'lsam;

- Sunniy intellekt maktabi va sunniy intellekt etikasi bo'yicha xalqaro eksportlar anjumani.

- YUNESKOning Jahon xotirasi dasturini rivojlantirish dunyo ma'naviy xazinasining jamlangan ushbu dastur yaratilgan sana har yili 19 noyabrning hujjatli merosi xalqaro kuni sifatida.

- YUNESKO tuzilmasiga kiradigan raqamli meros bo'yicha xalqaro institutni tashkil etish.

- Buxoro hammamizga ma'lumki qadimiy ota-bobolarimizdan qolganqadimiy hunarmandchilik bo'yicha YUNESKO ijodkor shaharlar tarmog'ining asosi hisoblanadi biz bu shaharda 2027-yili mazkur yo'nalishida xalqaro kongres qabul qilish.

- Gender tenglik YUNESKOning fundamental ustuvor vazifalaridan biri bo'lganligi sabab, xotin-qizlar yetakchiligi bo'yicha YUNESKO Akademiyasini tashkil etish.

- YUNESKO Ekologik poytaxti, yashil dasturlarni muvaffaqiyatli tadbiq etayotgan shaharlarni alohida e'tirof etish va rahbatlantirish.

- Xiva shahrida xalqaro symposium.
- "Bolalar Madaniy Kontenti" xalqaro festivalini.
- YUNESKOning media savatxonlik rivojlantirish.
- Diniy bag'ri kenglik.

Bosh konferensiya juda qiziqarli o'tdi. Odri Azule YUNESKOning bosh direktori nutqida yaxshi g'oyalarni ilgari surdilar. Davlatimiz prezidenti Shavkat Mirziyoyev barchaga manfaatli va foydali bo'lgan takliflar bildirdi.

○ Xulosa!

Mustaqillikdan so'ng O'zbekistonning dunyo madaniy merosiga kirish yo'li tarixiy merosni asrash va xalqaro maydonda mamlakat obrazini mustahkamlash jarayoni bo'ldi. O'zbekiston 1993-yilda UNESCO konventsiyasini qabul qilib, tarixiy shaharlari — Buxoro, Samarqand, Xiva (Itchan-Kala) va Shahrisabz kabi noyob madaniy obidalarni ro'yxatga kiritish orqali o'z boy madaniy merosini global e'tirof etishni ta'minladi; bu jarayon obidalarni muhofaza qilish, ilmiy tadqiqotlar va turizmni rivojlantirishga yangi imkoniyatlar yaratdi. Ushbu yo'l, shuningdek, hududiy va transmilliy loyihalar orqali mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirdi. 2025-yilda Samarqandda o'tkazilgan UNESCOning 43-General konferensiyasi O'zbekistonning madaniy merosga bo'lgan e'tiborini yana bir bor xalqaro maydonda namoyish etdi va kelajakda saqlash, tiklash hamda barqaror turizmni rivojlantirishga qaratilgan yangi tashabbuslarni rag'batlantirish imkonini berdi.

Foydalanilgan manbalar:

Durdieva, G. (2021). 4 noyabr` – YUnesko tashkil topgan kun. [online] <https://yuz.uz>. Available at: <https://yuz.uz>.

Muhim va mashhur sanalar (2025). 23-oktyabr O'zbekiston Respublikasi YUNESKO ga a'zo bo'lgan kun . [online] GeoOlamga xush kelibsiz! Available at: <http://geografiya.uz> [Accessed 10 Nov. 2025].

Qalampir.uz. (n.d.). O'zbekistonda Sun'iy intellekt-maktabi'' , Suriyada muzey - unesco'da nimalar taklif qilindi. [online] Available at: <http://qalampir.uz>.